

L'ESTATUT LINGÜÍSTIC EN EL MARC DE LES RELACIONS COMERCIALS

per Antoni FONT I RIBAS

Catedràtic de Dret Mercantil de la Universitat de Barcelona

I. CONSIDERACIONS PRELIMINARS

Després de les sentències pronunciades pel Tribunal Constitucional,¹ resolutòries dels recursos presentats per l'Advocat de l'Estat en representació del «*Gobierno de la Nación*» contra sengles Lleis de Normalització lingüística, elaborades pels Parlaments basc, català i gallec, es pot dir que algunes qüestions que fan referència a la llengua han quedat resoltes d'una manera relativament satisfactòria als interessos de les Comunitats amb llengua pròpia, mentre que d'altres mereixen un judici més crític, no tan sols per la presa de postura absolutament arbitrària en favor de la «*lengua oficial del Estado*», sinó pel que suposa el fet de deixar pendent una qüestió que s'hauria pogut resoldre sense conflictes.²

D'entre les primeres, i pel que ara interessa, és a dir, per a traçar les línies generals per on ha de discórrer la normalització lingüística en l'àmbit comercial, deixant per a un altre moment el comentari dels aspectes cri-

1. Sentències núm. 82/1986, 83/1986 i 84/1986 de 26 de juny (BOE del 4 de juliol del 1986).

2. En aquest sentit, comparteixo plenament l'opinió expressada per CESÁREO RODRÍGUEZ-AGUILERA DE PRAT en el seu article «Lenguas españolas y Tribunal Constitucional», publicat a *La Vanguardia* del dia 7 d'agost del 1986, el qual, tot comentant l'abast de la interpretació que el Tribunal Constitucional atorga a l'oficialitat de la llengua, declara que «en conclusión, ciertamente hay un esfuerzo de conciliación y de respeto del pluralismo lingüístico en estas sentencias, pero creo que se ha perdido una buena oportunidad para sentar una doctrina más progresista y menos alicorta. Si las lenguas españolas no castellanas son sólo un derecho... estarán en posición real de inferioridad. De ahí que hoy ya no sea posible contentarse con lo conseguido en 1978-1979, sino que hay que aspirar, para todas las lenguas españolas, al mismo trato que el que tiene la castellana.»

ticables de les sentències en qüestió, cal destacar-ne dues que coincideixen substancialment amb les conclusions a què arribà l'àmbit de Llengua i Dret del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana en les sessions celebrades a Andorra els dies 5, 6 i 7 de maig de 1986.

La primera, clarament expressada en la sentència que resol el recurs contra la Llei basca de Normalització, és la que fa referència a la competència —exclusiva— de la Comunitat Autònoma en matèria lingüística. Contra la tesi defensada per l'advocat de l'Estat, segons el qual la competència en matèria lingüística hauria de venir delimitada per raó de la matèria, el Tribunal tendeix a pensar que l'art. 3.2 de la Constitució atorga aquesta competència a les Comunitats Autònomes d'acord amb els seus respectius Estatuts; altrament, aquesta disposició no tindria cap mena de sentit i quedaria sense contingut, com una aparença merament formal.

La segona qüestió que cal comentar és la que fa referència als estatuts personal i territorial en matèria de llengua. Tot i que la solució donada pel Tribunal Constitucional presenta llacunes importants i es formula en uns termes vagues i imprecisos, se'n pot extreure la conclusió que, segons el pensament d'aquest òrgan jurisdiccional, es produeix el següent repartiment: mentre que l'estatut lingüístic referent a la Comunitat entra en relació amb el concepte de propietat de la llengua i, per tant, pren com a punt de connexió el territori, el dret d'opció lingüística del ciutadà pren per base l'estatut personal i és aquest estatut el que cal respectar. Amb tot, si aquest dret d'opció lingüística, que reconeix clarament el Tribunal Constitucional en el seu fonament cinquè, no s'acompanya de l'articulació dels instruments necessaris per a fer-lo efectiu, es corre el risc, com encertadament exposa el magistrat Rubio Llorente en el seu vot particular a la sentència a la Llei basca, de diluir «el concepte de dret públic subjectiu, tot reduint la categoria central de l'Estat de dret a una mera expectativa, la satisfacció del qual s'ajorna per a un futur indefinit». Aquest és, juntament amb d'altres declaracions confuses i contradictòries, si no és que s'entenen com a merament programàtiques,³ un dels aspectes més criticables de la sentència, perquè el Tribunal declara, de forma paral·lela a l'esmentat reconeixement, que quan la llengua escollida no és el castellà cal «deixar un marge als poders públics pel que fa referència a les condicions en què aquest dret pot ésser satisfet (fonament vuitè).

Tot i els aspectes criticables esmentats, sembla clar que el Tribunal

3. Com la que diu que la «situació de bilingüisme» és «prevista constitucionalment i estatutàriament establerta» (fonament cinquè), o la que diu que la «utilització per part dels poders públics d'una sola de les llengües cooficials es pot fer indistintament, per pròpia iniciativa o fins i tot per elecció dels interessats... sempre que no es lesionin els drets d'algun interessat que puguin al·legar vàlidament el desconeixement de la llengua utilitzada, la qual cosa només pot passar en relació amb la castellana (fonament novè).

es pronuncia en favor d'un model lingüístic territorial corregit, segons el qual dins de cada un d'aquests territoris hi ha una llengua oficial que és la pròpia del territori en qüestió i una declaració d'oficialitat d'una altra llengua que s'imposa a tots els territoris i que passa a compartir, amb la pròpia, l'estatut d'oficialitat.⁴ Segons aquest model, qualsevol ciutadà podrà fer ús de la llengua que triï en aquest territori per a relacionar-se amb els poders públics i amb els altres ciutadans i aquests estaran, en definitiva, obligats a sotmetre's a totes les conseqüències derivades de la declaració d'oficialitat, independentment del caràcter central o autonòmic de l'administració a la qual pertanyin.⁵

D'aquest plantejament, se'n desprenen com a mínim, les següents conclusions, que seran exposades tot seguit amb més detall, per a cada un dels àmbits a què aquí es fa referència.

Primer. Atès que correspon amb caràcter exclusiu a la Comunitat Autònoma amb llengua oficial pròpia la competència en matèria lingüística, aquesta podrà regular perfectament, i pel que fa a aquest aspecte, les condicions o el marc dins del qual es desenvoluparan les relacions comercials al si del seu territori.

Segon. D'acord amb aquesta premissa i en funció de l'abast que atorga el Tribunal Constitucional al reconeixement de l'ús de la llengua, la utilització d'una sola de les llengües oficials en un mateix territori ha de produir efectes importants pel que fa a les pròpies relacions comercials com a la circulació dels productes i prestacions de serveis.

Tercer. La concurrència de competències —per raó de la matèria i per raó de llengua— sobre una mateixa qüestió o objecte no pot impedir a la Comunitat Autònoma de prescriure la necessitat d'utilitzar la llengua pròpia

4. La crítica no deriva del plantejament fet pel Tribunal sinó del tractament que aquest fa del concepte d'oficialitat, desviant-se del marc igualitari descrit en el text, i establint, de fet, una posició de privilegi respecte del castellà, llengua, en tant que oficial, de la qual es pot presumir que ningú no la desconeix, amb la fallàcia que aquest és un «idioma común a todos los españoles» (Sentència 84/1986, fonament segon), la qual cosa podria valer hipotèticament, com argument sociològic, però de cap manera com a argument jurídic, i tampoc es pot entendre que derivi directament d'un principi o formulació constitucionals. Vegeu també, en el mateix sentit, l'article esmentat de RODRÍGUEZ-AGUILERA, C., «Lenguas españolas y Tribunal Constitucional», *La Vanguardia* del 7 d'agost del 1986.

5. Aquesta és, en definitiva, la tesi que defensem, quant a la conflictivitat del model lingüístic constitucionalment establert, en el nostre treball «Els conceptes jurídics fonamentals en matèria de Dret lingüístic de Catalunya», realitzat conjuntament amb Antoni MIRABELL i amb la col·laboració de Ferran BADOSA, presentat com a ponència de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona en l'àmbit de Llengua i Dret del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana.

per a determinats actes o per a la prestació de determinades activitats. Igualment, la utilització de la llengua pròpia per a retolar o etiquetar productes no sotmesos a reglamentacions de caràcter estatal, que imposin, a més, la necessitat de retolar en castellà, no pot ser un obstacle a la comercialització del producte més enllà de l'àmbit de la Comunitat d'origen del producte. En aquests casos, la concurrència esmentada pot menar a un resultat o situació de bilingüisme no formal, pel fet que la reglamentació de l'Estat prescriu la necessitat d'una expressió castellana i, a més, la Generalitat per al mateix producte o servei, i en ús de les seves competències, demani que ho sigui en català. Aquest bilingüisme, per tant, i com que es projecta sobre productes o serveis que es presten en tot el «mercat interior», assoleix una dimensió que ultrapassa el marc estrictament territorial limitat en el qual es movia fins fa poc i obre la possibilitat de noves interpretacions fora d'aquest marc, en el terreny del model plurilingüístic de l'Estat.

II. LA UTILITZACIÓ DE LA LLENGUA EN L'ETIQUETATGE DELS PRODUCTES

Actualment, la norma de caràcter general que regula la utilització de la llengua en matèria d'etiquetatge dels productes alimentaris que es comercialitzen al territori de l'Estat és l'article 20 del 2058/1982, de 12 d'agost, el qual disposa que «les dades obligatòries de l'etiquetatge dels productes alimentaris que es comercialitzen a Espanya s'hauran d'expressar necessàriament en la llengua espanyola oficial de l'Estat».

A primera vista, això sembla que exclou tota possibilitat de fer l'etiquetatge en altra llengua que no sigui el castellà. Però si bé analitzem aquesta declaració en el context que cal situar-la i en relació amb d'altres normes d'abast més general, ens adonarem que la solució ha d'ésser ben diferent.

En primer lloc, cal tenir en compte que avui —encara que provisionalment— la norma fonamental en matèria d'etiquetatge de productes de tota mena està representada per la Llei 26/1984, del 19 de juliol, anomenada Llei General per a la defensa dels consumidors i usuaris. En l'article primer d'aquesta Llei es fa referència al marc econòmic en què es desenvolupa aquesta defensa i se cita l'article 139 de la Constitució com a un dels seus possibles límits. Aquest article disposa, primer, que «tots els espanyols tenen els mateixos drets i les mateixes obligacions en qualsevol part del territori de l'Estat» i, segon, que «cap autoritat no podrà adoptar mesures que directament o indirectament obstaculitzin la llibertat de circulació i l'establiment de les persones i la lliure circulació de béns per tot el territori espanyol».

D'una primera lectura d'aquest marc jurídic i acostumats com estem a les interpretacions restrictives, se'n podria desprendre una interpretació contrària a l'etiquetatge dels productes en d'altres llengües que no siguin *«la oficial del Estado»*. Però també és possible una altra interpretació.

La Llei general de defensa dels consumidors assenyalava que són drets bàsics dels consumidors entre d'altres «la informació correcta sobre els diferents productes o serveis i l'educació i divulgació per a facilitar-ne el coneixement i el seu ús, consum o gaudi» (art. 2.1, d). Aquest dret general d'informació és precisat posteriorment en l'article 13.1 en relació amb l'article 4.1 e, de la Llei, segons els quals els béns, productes i serveis que es posen a disposició dels consumidors hauran d'incorporar o permetre d'una manera certa i objectiva una informació veraç, eficaç i suficient sobre els extrems que disposa la pròpia llei i que trobaran la seva expressió regular en l'etiquetatge, la reglamentació del qual es regularà en els corresponents reglaments a fi de fer efectiva aquella informació descrita amb les característiques assenyalades (a més de l'objectiva).

Sistemàticament, la regulació del dret d'informació dels usuaris està inclosa en el capítol IV de la Llei, el qual conté un article (el 17) destinat als mitjans de comunicació social de titularitat pública que s'insereix en un context més general, d'abast constitucional (l'article 20.3 de la CE). En aquest article es disposa que als programes informatius sobre el tema en aquests mitjans de comunicació s'haurà de facilitar l'accés o participació de les associacions de consumidors i altres grups interessats en la forma que es determinarà reglamentàriament.

Però independentment de la forma que reglamentàriament pot adoptar la regulació de l'accés a la informació als mitjans de titularitat pública, la sistemàtica emprada per la Llei dels consumidors en el context assenyalat posseeix una indubtable repercussió: la informació a què fan referència els articles 13 i 17 de la Llei dels consumidors ha de respectar «el pluralisme de la societat i de les diferents llengües d'Espanya» (art. 20.3 CE), llengües que a més —com és el cas de la catalana— és l'oficial a Catalunya i la pròpia, segons el seu Estatut d'Autonomia.

Aquest vincle de relació de l'article 17 amb el 13 de la Llei i la seva incardinació en el context de l'article 20.3 CE permet de donar una nova interpretació al tema de l'etiquetatge. El respecte de què parla l'article 20.3 CE no és —no pot ser— el mateix del què parla l'article 3.3 de la CE. En aquest cas, no es tracta de respectar «la riquesa de les modalitats lingüístiques», sinó el «pluralisme de les diferents llengües», «oficials en les respectives Comunitats Autònomes» (art. 20.3 CE en relació amb l'article 3.2 CE). Si tenim present que en el cas de Catalunya, aquesta llengua és la pròpia pel que fa als habitants d'aquesta Comunitat, fàcilment es comprendrà que les obligacions que la Llei imposa als operadors privats i als poders públics de fer arribar al consumidor la informació que demana, la Llei haurà de tenir present aquesta circumstància. Com s'entén si no que la Llei dels consumidors es proposi com a objectiu de la defensa dels consumidors el fet de «difondre el coneixement dels drets i deures del consumidor o usuari i les formes més *adequades* per a exercir-los (art. 18.1.c), si el consumidor català no la pot rebre en la llengua que li és pròpia?

La formulació d'aquest dret del consumidor té un doble vessant que va lligat, però, a l'articulació i distribució de competències entre l'Estat i les Comunitats Autònomes. En primer lloc, cal dir que es tracta d'un dret subjectiu, individual i privat del consumidor català, la defensa del qual pertoca a ell i a les associacions de consumidors legitimades per a exercir les accions que calguin. El caràcter privat d'aquest dret és conformat per l'acció d'indemnització que només es pot entendre si es concep i construeix el dret del consumidor des del punt de vista privat, la qual cosa s'adiu amb la declaració constitucional de l'article 38 de la CE que reconeix la iniciativa també privada dels operadors del tràfic econòmic. Però, d'altra banda, aquest mateix dret té una dimensió pública en la mesura que els poders públics i, concretament, els òrgans i serveis de les Administracions públiques competents en matèria de consum adoptaran o promouran les mesures adequades per a suplir o equilibrar les situacions d'inferioritat, subordinació o indefensió en què es pugui trobar individualment o col·lectiva el consumidor o usuari (art. 23 Llei). Aquesta obligació de promoció genèrica es distribueix com segueix entre les diverses Administracions: a l'Estat correspon elaborar el Reglament general de la Llei i els Reglaments sobre etiquetatge, presentació i publicitat, sens perjudici de les potestats normatives que corresponen a les Comunitats Autònomes (art. 39.1.), les quals hauran de promoure i desenvolupar la protecció i defensa dels consumidors i usuaris d'acord amb allò que disposen els seus Estatuts.

Per tant, sens perjudici que l'Estat pugui establir Reglaments ⁶ de caràcter

6. Actualment s'han publicat ja diversos reglaments d'etiquetatge i retolació per a alguns productes d'alimentació destinats al mercat interior (v. d'entre els més moderns, els que fan referència als alls, als carabassons, a les cols de Brusselles o als porros, aprovats per O. de 24 de març del 1986, BOE de 27, 28, 29 i 31 de març). En tots ells es disposa que «para los productos presentados envasados, cada envase llevará obligatoriamente al exterior, en caracteres claros, bien visibles, indelebles, expresadas, al menos, en la lengua española oficial del Estado y agrupadas en una de sus caras, las indicaciones siguientes...». Això no exclou però, que els poders públics catalans, tal com s'argumenta en el text, i en l'ús de les seves competències normalitzadores, reconegudes formalment per la sentència 82/1986 de 26 de juny del Tribunal Constitucional (BOE del 4 de juliol), no puguin exigir per als productes que es comercialitzen a Catalunya, la redacció en català de les expressades mencions obligatòries.

La concurrència de competències diverses —la de l'Estat, en matèria de reglamentació de la qualitat dels productes, i la de la Generalitat, en matèria de normalització lingüística— pot menar d'aquesta manera a un resultat de bilingüisme no formal que es projecta, però, en un àmbit territorial que excedeix dels límits de les «cuatro provincias», perquè malgrat el producte estigui destinat inicialment a ser comercialitzat en territori català ningú no pot impedir que aquest sigui venut més enllà d'aquest territori, amb la qual cosa s'aconseguiria dotar la llengua d'una funció dinamitzadora que aniria més enllà del marc de la mera oficialitat —reservat aquest a les relacions amb l'Administració— i adquiriria una rellevància pròpia dins del que s'anomena «la unidad de mercado». Sobre el concepte esmentat, vegeu les sentències del TC 71/1982, de 30

general sobre l'etiquetatge d'algun tipus de productes (com els alimentaris, farmacèutics o d'altres que comportin risc per a la salut i la seguretat de les persones) que s'hagin de comercialitzar arreu del territori de l'Estat, el consumidor català té dret a rebre la informació en la llengua que li és pròpia i la Generalitat i els poders públics catalans, en general, l'obligació de vetllar que aquest dret es faci efectiu, arbitrants els mitjans per tal que aquest consumidor la pugui rebre d'una manera adequada d'acord amb allò que disposa el seu Estatut, és a dir, en la llengua pròpia.

En síntesi, tret que hi hagi Reglaments o Lleis de caràcter general que imposin el castellà com a vehicle d'expressió de la informació que els consumidors tenen dret a rebre per als productes que es comercialitzen arreu de l'Estat, la Generalitat té competències, i el Tribunal Constitucional així ho ha confirmat, per a regular la forma i la llengua de l'etiquetatge dels productes que es comercialitzen a Catalunya i aquests productes han de poder circular lliurement per tot el territori de l'Estat. Però, a més, i perquè el català és llengua oficial i pròpia de Catalunya, el consumidor té dret, i l'Estat i la Generalitat han de vetllar perquè això es pugui complir, a rebre la informació de manera proporcionada a la seva situació d'operador en el mercat. I aquesta situació és el fet que el consumidor català pot demanar de rebre-la en la llengua que li és pròpia.⁷

La situació del consumidor català com a operador —passiu— del mercat (espanyol i comú) és, doncs, la d'un clar desequilibri. D'una banda, la relació asimètrica en què es troba en vers els altres operadors —actius— és comuna a la de qualsevol altre consumidor. Però d'altra banda, aquesta situació de desequilibri es veu agreujada pel tracte que secularment ha rebut la llengua que li és pròpia com a instrument de comunicació en l'àmbit del seu ús en les relacions de mercat.

de novembre (BOE de 29 de desembre de 1982) i 88/1986, d'1 de juliol (BOE de 22 de juliol de 1986). En la doctrina, podeu veure el treball de SANTOS, V.: *Modelo económico y unidad de mercado en la Constitución española de 1978*, a GARCÍA DE ENTERRÍA i altres, «El desarrollo de la Constitución española de 1978», Pórtico: Saragossa 1982, 361-395.

7. La necessitat d'una actuació decidida en aquest camp per part dels poders públics és cada cop més urgent, atesa la importància que té el consum en els mecanismes de comunicació actuals. En aquest camp, a les resistències típiques —i tòpiques— de l'Administració central, cal afegir-hi la d'alguns industrials catalans del ram de l'alimentació que es neguen —i fins i tot pressionen l'Administració— a envasar i a etiquetar en català. V. FERRER I GIRONÈS, *Catalunya Light? El Llamp*: Barcelona, 1986, 204.

III. LA RETOLACIÓ DE CARRETERES, INDRETS O INSTAL·LACIONS AMB INDICACIONS FIXADES A LA VIA PÚBLICA O AMB ACCÉS AL PÚBLIC

En aquest àmbit, la norma que regula la qüestió és el RD 334/82, del 12 de febrer, que, després de les sentències esmentades del Tribunal Constitucional, cal considerar com anticonstitucional perquè envaeix el terreny de les competències pròpies reservades amb caràcter d'exclusiva a les Comunitats Autònomes amb llengua oficial pròpia.⁸

A diferència del que passa amb els productes, que estan destinats a circular en un mercat d'abast estatal, la indicació de carreteres, autopistes, instal·lacions comercials, ports, aeroports,, duanes o passos fronterers entra de ple en l'àmbit de les competències de la Generalitat i aquesta pot dictar una ordre de tenor similar a la que regula les instal·lacions industrials, és a dir, que caldrà fer-ho en català⁹ i, en aquest sentit, res no es podria objectar a què aquestes indicacions fossin fetes només en català, tal i com es defensa en les conclusions de l'àmbit de Llengua i Dret del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Una altra cosa és que per criteris d'oportunitat política es prefereixi optar per una solució de bilingüisme formal, però ha de quedar ben clar que això té poc a veure amb l'estatut o la declaració d'oficialitat de la llengua, la qual cosa obliga, com s'ha explicat anteriorment, amb independència del caràcter central o autònom de l'Administració a la qual pertanyin les competències en la matèria respectiva.

Per bé que la solució a què arriba l'art. 1 de l'esmentat RD pot ésser considerada tolerable (bilingüisme per a les indicacions d'instal·lacions o serveis que són competència de l'Administració central, però ubicades en territori d'una Comunitat Autònoma amb llengua pròpia), el que és totalment inadmissible és el fet de fer dependre l'execució de la normativa que preveu aquesta solució a què els poders autònoms dictin, en l'àmbit de la seva competència, una norma que determini la utilització del castellà en un sentit idèntic al que disposa el Reial Decret en qüestió, com fa l'article 2 d'aquest Reial Decret, és a dir, que imposi també el bilingüisme en la indicació de les instal·lacions i serveis que són competència dels poders públics autònoms.

8. Aquest Reial Decret rectifica parcialment la línia empresa per un altre Reial Decret anterior (RD 2296/81 del 3 d'agost) que imposava l'obligatorietat de la retolació en castellà amb independència total de la competència a qui corresponia la titularitat dels serveis o indrets que calia retolar. Segons FERRER I GIRONÈS (*Catalunya Light? El Llamp*: Barcelona, 1986, 130) aquest Reial Decret fou adoptat per pressions dels militars a causa de les grans diferències ortogràfiques que hi ha en la retolació d'alguns noms geogràfics, com pot ser el cas de Xàbia. L'explicació fou donada pel senador BROSETA, aleshores Secretari d'Estat per a les Autonomies, al propi FERRER I GIRONÈS.

9. Ordre de 18 de febrer del 1986 (DOG del 28 de febrer).

La inadmissibilitat referida procedeix d'un doble ordre de consideracions. D'una banda, com ja s'ha fet referència, aquesta —la matèria lingüística— és una competència exclusiva de la Comunitat Autònoma i obliga totes les Administracions que radiquin al seu territori i, per tant, l'Administració central no pot imposar a l'Autònoma el model lingüístic que aquesta vol adoptar. D'altra banda, és del tot surrealista el fet de voler fer dependre l'aplicació d'una norma al dictat d'una altra norma d'igual rang per part d'un altre poder públic i que disposi el mateix però en sentit invers. Sembla, doncs, més adient i, d'acord amb l'esperit que informa les sentències del Tribunal Constitucional, que aquesta competència es reserva a les Comunitats Autònomes i que, per tant, el Reial Decret en qüestió és inconstitucional i que no obliga les Administracions que són ubicades en el seu territori; en qualsevol cas, el poder autònom en qüestió pot dictar una normativa pròpia que reguli la matèria.

IV. LA PUBLICITAT

Segons el que disposa l'article 9.30 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, la Generalitat té competència exclusiva en matèria de «publicitat, sens perjudici de les normes dictades per l'Estat per a sectors i mitjans específics». Seguint el fil del raonament exposat anteriorment i, atès que la Generalitat també té competència exclusiva en matèria de llengua, no hi pot haver cap mena de dubte que la Generalitat podria dictar una normativa específica reguladora de la publicitat a les vies públiques i als mitjans de comunicació, fixant, per exemple, quotes mínimes d'ús d'una llengua, segons els mitjans utilitzats i segons criteris de distribució territorial.

Això vol dir que les empreses publicitàries es veurien obligades a utilitzar el català en els seus anuncis al carrer, en els límits que fixés aquesta regulació i, fins i tot, en els mitjans de comunicació d'àmbit no estrictament català o de titularitat estatal, com pot ser la televisió, atès que tècnicament és possible —i de fet ja es practica, per bé que en una mesura molt reduïda— la desconexió del circuit estatal i la difusió en territori català d'unes determinades quotes de publicitat televisiva en llengua catalana o, si es vol, l'habilitació específica d'un canal d'àudio per a rebre en català els missatges publicitaris o, fins i tot, les emissions televisives. Tal i com hem dit abans, el consumidor català té dret a ser informat —i una manera de fer-ho és mitjançant la publicitat, per tal com aquesta és teòricament una de les seves funcions— en la llengua que li és pròpia, i la Generalitat i els poders públics catalans —també els Ajuntaments i les Corporacions locals, en l'àmbit de les seves competències— tenen l'obligació d'arbitrar els mitjans per tal que això sigui possible. Altrament el dret d'opció dels ciutadans reconegut constitucionalment esdevindria una pura entelèquia, tal i com tem el magistrat Rubio Llorente.

Es podria objectar que la fixació de quotes d'ús d'una llengua pot atemptar contra la llibertat d'empresa, des del moment en què aquesta obligació s'interfereix en un àmbit estrictament privat que limita l'actuació dels particulars en l'exercici d'un dret protegit també constitucionalment. Però l'objectió s'esvaeix si es té en compte que per a la difusió de la publicitat s'utilitzen espais o instruments públics o s'afecten esferes de caràcter públic, encara que individual, com la de la protecció del dret d'opció del ciutadà o la de l'exercici dels seus drets. I en la col·lisió entre el dret d'un ciutadà a rebre els missatges publicitaris en una llengua i l'estratègia de marketing de les empreses, sembla clar que ha de prevaler el dret subjectiu del ciutadà, el qual mereix una tutela diversa al de l'exercici o lliure actuació de les empreses.^{9 bis} Altrament se situaria la protecció de la llibertat d'empresa en un marc que no li correspon, com és el dels drets fonamentals dels ciutadans, tot equiparant la titularitat d'una empresa —que fins i tot pot no correspondre a una persona física— a la llibertat d'expressió i pluralisme informatiu i lingüístic reconegut en l'article 20 de la Constitució.

V. LES EMPRESES PÚBLIQUES

No cal dir que el plantejament que hem anat destriant amb arguments que deriven directament dels textos constitucionals i estatutaris és també plenament aplicable a les empreses públiques o semipúbliques en què participa l'Estat, directament o a través d'ens descentralitzats.

En tres àmbits diferents es projecta l'actuació lingüística de les empreses públiques: en els fullets informatius, publicitat i contractació, que exigeixen expressió escrita, en la retolació i indicació de serveis i instal·lacions, i en l'expressió oral dels seus «funcionaris».

Atès que les empreses més importants d'aquest sector són empreses de servei públic o de relació directa amb el públic com la RENFE o la Telefònica, aquest darrer aspecte adquireix una singular importància. No es pot pas dir, malgrat el caràcter públic de la titularitat o del servei, que aquestes empreses formin part de l'Administració en sentit estricte, per tal com la seva activitat empresarial fa que s'organitzin de forma autònoma i que només funcionalment depenguin de l'Administració. Per això, la declaració d'oficialitat de la llengua no les obliga, en principi, com obligaria —com a

9 bis. Segons Rojo, A., *Actividad económica pública y actividad económica privada en la Constitución española*, RDM 1983, 309, 320, l'interès general assenyala el límit negatiu de l'actuació de les empreses, públiques i privades. Així, l'activitat d'aquestes empreses —en paraules del propi autor citat— no pot anar contra els legítims interessos dels consumidors, entre els que cal incloure —afegim nosaltres— el de rebre la informació en la llengua que els és pròpia.

mínim amb l'abast que ho interpreta el Tribunal Constitucional— les Administracions públiques si aquestes prestessin directament aquest servei.

Però hi ha un aspecte que cal ressaltar en tota aquesta qüestió i que fa que les empreses públiques o concessionàries de serveis públics no puguin ésser tampoc absolutament assimilables a les empreses privades, a les quals no afecta la declaració d'oficialitat de la llengua amb la intensitat que ho fa respecte de les administracions públiques i que rau —tot i que de forma matisada i no gaire clara— en el fons del plantejament del Tribunal Constitucional. Quan el Tribunal Constitucional resol sobre el dret a ser atès per l'Administració en la llengua que hagi triat el ciutadà, per bé que amb les cauteles corresponents al cas, aquest està entenent que el centre del sistema l'ocupa en aquest cas el ciutadà, des del moment en què li reconeix un legítim dret d'opció, i que l'Administració en un Estat de Dret s'ha de concebre al servei del ciutadà i no a l'inrevés.¹⁰ Si el que compta és, en definitiva, la prestació d'aquest servei al ciutadà i, si el que cal és protegir l'opció legítima que aquest efectua, caldrà estendre l'argument a tota prestació de serveis perquè sigui quin sigui l'origen, aquest haurà d'arrancar per força d'un acte de l'Administració. Altrament, seria un contrasentit que l'Estat de Dret deixés de tenir eficàcia quan per a la prestació d'un servei, l'Administració l'organitza d'una determinada forma o l'atorga en règim de concessió.

Per tant, cal concloure que a les empreses públiques o de serveis públics, també els afecta el mandat constitucional i estatutari sobre l'ús de la llengua. Aquesta afectació no provindria tant de la declaració d'oficialitat, tot i que de fet, l'Administració no pot desentendre's d'un servei que atorga en règim de concessió, com del caràcter de propietat de la llengua que desvia el centre d'atenció cap al ciutadà i que fa que aquest tingui un dret subjectiu a ésser atès en la llengua que li és pròpia.

Pel que fa als altres dos aspectes, són plenament aplicables els plantejaments descrits anteriorment. Respecte de la publicitat i retolació d'instal·lacions i serveis, les empreses públiques hauran de sotmetre's a las disposicions que per aquests casos dicti la Generalitat, atès que això és competència seva. Ja hem explicat anteriorment que seria perfectament possible que això fos totalment en català, sense incórrer en cap vici d'inconstitucionalitat, per aplicació de l'estatut de territorialitat que obliga totes les Administracions radicades en territori català. En canvi, respecte del tema dels fulls informatius, i fins i tot de les pòlisses o contractes escrits destinats a circular o a ser usats en tot el territori de l'Estat, una solució podria ésser la redacció de textos plurilingües. L'altra alternativa que de segur té més costos— és la de fer textos monolingües en cada una de les diverses llengües i tenir-los a disposició dels ciutadans a fi que puguin fer efectiu el seu dret d'opció.

10. Sobre aquesta construcció, vegeu PUIG SALELLAS, J. M., «Una idea general de la doble oficialitat», *Avui* del 20 de febrer del 1983.

VI. LA LLENGUA EN ELS DOCUMENTS MERCANTILS

L'estatut lingüístic dels documents mercantils és determinat, amb caràcter general, per la norma de l'art. 51 del Codi de comerç, el qual disposa que els contractes mercantils «seran vàlids i produiran obligació i acció en judici», «qualsevol que en siguin la forma i l'idioma en què hagin estat celebrats».¹¹

Aquesta norma, de caràcter general per a tots els actes i contractes mercantils, no presentava, des d'aquesta perspectiva, cap problema d'interpretació i d'aplicació, atès que el seu contingut és prou clar. Però amb la reforma de la reglamentació relativa a les lletres de canvi, els xecs i els pagars, la situació canvia radicalment —i no sols des del punt de vista de l'estatut lingüístic, sinó del seu contingut material— i cal plantejar-se la necessitat de si és possible una harmonització entre les dues normatives o si hi ha la possibilitat, com a mínim, d'una interpretació alternativa pel que fa a la llengua amb la qual podran ésser redactats aquests documents mercantils.

11. L'article de referència té el seu precedent en l'art. 239 del Codi de comerç del 1829, anomenat de Sáinz de Andino que, altrament al vigent, disposava que *«las escrituras o pólizas de los contratos celebrados en territorio español, se extenderán en el idioma vulgar del reino; y en otra forma no se les dará curso en juicio»*. I per si hi havia algun dubte de quina era la posició del legislador d'aquella època en vers la llengua, l'article 54 del mateix Codi disposava que *«los libros de comercio se llevarán en idioma español. El comerciante que los lleve con otro idioma, sea extranjero, o dialecto especial de alguna provincia del Reino, incurrirá en una multa que no bajará de mil reales, ni excederá de seis mil se hará a sus expensas la traducción al idioma español de los asientos del libro que se mande reconocer y compulsar, y se le compeleirá por los medios de derecho a que en un término que se le señale transcriba en dicho idioma los libros que hubiere llevado en otro»*. Comentant aquell primer article, GONZÁLEZ HUEBRA, P. (*Curso de Derecho Mercantil*, Imprenta del Heredero de José Gorgas: Barcelona, 1859, 102) creu que la disposició en qüestió obliga a redactar els contractes en l'*«idioma español»* i que això és un requisit essencial. Pel que fa al segon, MARTÍ D'EIXALÀ, R. (*Instituciones del Derecho Mercantil de España*², Librería de Alvaro Verdaguer: Barcelona, 1879, 153) opina que en aquest cas el defecte no priva al llibre de la seva força provatòria, però en fa culpable al comerciant. El motiu és —segons l'autor— que, en cas de fallida, la traducció comportaria pèrdues de temps i despeses considerables.

Del mateix parer era la Comissió que el 1828 redactà el projecte, del qual en sortiria el Codi, amb la circumstància que establia un tracte diferent per als estrangers de països que havien celebrat Tractats amb el Govern espanyol. Així, l'art. 166 del Projecte disposava que *«los libros de los comerciantes se escribirán en lengua castellana, so pena de su nulidad en juicio y de ser castigada su contravención con una multa»* i l'article 173 tornava a repetir que *«todos los contratos se extenderán en lengua castellana»* (V. RUBIO, J., *Sáinz de Andino y la Codificación mercantil*. CSIC: Madrid, 1950, 254 y 255).

Fins l'1 de gener de 1986, data d'entrada en vigor de la llei 19/1985, del 16 de juliol, canviària i del xec, la norma de l'art. 51 del Codi de comerç era d'aplicació també a les lletres de canvi i als xecs. Per tant, fos quina fos la llengua en què aquests documents es redactessin, eren sempre plenament vàlids i eficaços i produïen tots els efectes d'acord amb la seva regulació, d'entre els quals cal destacar, si s'acomplien totes les formalitats i requisits que aquesta preveia, el fet de ser documents de caràcter executiu (vegeu arts. 521, 542 i 544 Cco.). Per tal com l'emissió i transmissió de la lletra de canvi està subjecte a l'impost sobre transmissions patrimonials i actes jurídics documentats, la redacció cal fer-la d'acord amb el paper timbrat emès a l'efecte, el format del qual era regulat per l'O. de 31 de juny de 1975 i expressat íntegrament en castellà. Amb tot, però, i d'acord amb l'esmentada norma general de l'art. 51 del Codi de comerç no hi havia cap mena d'inconvenient legal perquè els blancs de l'imprès fossin emplenats en una llengua diferent, ja que del tenor literal d'aquella es desprèn que no pot afectar la validesa o l'eficàcia del document el fet que el text fos redactat en dues o més llengües.

La reforma de la regulació de la matèria relativa a les lletres de canvi, xecs i pagarés mercantils introdueix dos elements nous que fan alterar tot el plantejament. El primer, que afecta l'estatut lingüístic, està representat per la necessitat que les lletres de canvi, xecs i pagarés, continguin en el mateix títol del document l'expressió corresponent que els designa com a tals («lletra de canvi», «xec» o «pagaré») en «l'idioma emprat per a la seva redacció» (arts. 1.1, 94.1 i 106.1 de la Llei canviària). El segon, de caràcter material, afecta la pròpia concepció d'aquests com a títols abstractes, amb la consegüent construcció d'un aparell de defenses processals basat fonamentalment en l'aspecte formal del títol i que deixa en un segon terme la qüestió de les relacions personals entre els intervinents (vegeu l'art. 67 de la Llei canviària), la qual cosa determina que la llengua en què hagin estat redactats adquireixi una importància decisiva des del punt de vista de les excepcions que pot oposar el deutor canviari.

Doncs bé, si ens atenim a les consideracions que precedeixen, l'estatut lingüístic de les lletres de canvi, xecs i pagarés no estarà ja determinat per la norma de l'art. 51 del Cco. sinó, respectivament per a cadascun d'ells, pels arts. 1.1, 94.1 i 106.1 de la Llei canviària. Atès que aquests articles exigeixen la denominació «lletra de canvi», «xec» o «pagaré» com a requisit de forma, expressada en «l'idioma» (únic) «emprat per a la redacció», només serà possible la redacció de lletres, xecs o pagarés en una sola llengua, precisament en aquella en què es vulgui designar el document. Si a això afegim que les lletres de canvi cal, encara, que siguin esteses en paper timbrat i que l'Ordre que en regula el nou format (O. d'11 d'abril de 1986) només preveu l'emissió d'impressos redactats en castellà, la conclusió és òbvia: no serà possible redactar lletres en català en un imprès castellà perquè la concurrència de dues llengües en un mateix document farà que aquest no

pugui ser considerat com a lletra de canvi, perdent tota eficàcia tant des del punt de vista material com processal, i el deutor podrà sempre allegar com a excepció aquest defecte formal.

No creiem que per salvar la incoherència existent entre l'art. 51 del Cco. i els arts. 1.1, 94.1 i 106.1 de la Llei canviària sigui possible una interpretació que tendeixi a considerar la primera com a norma de rang prioritari o preferent, perquè això atemptaria —entre d'altres qüestions— contra els principis de legalitat i de jerarquia normativa. Segons el nostre parer, l'única sortida del conflicte és o ha d'ésser política i no pas jurídica. Es tractaria d'exigir, d'acord amb els postulats, principis i idees expressats anteriorment, la publicació d'una normativa que aprovés formats també redactats en català o, si es vol, perquè el cost de l'operació potser fóra massa elevat, formats bilingües o quadrilingües, a fi que qualsevol ciutadà pogués fer ús del seu dret d'opció en qualsevol de les llengües que són oficials a l'Estat.¹²

12. Segons el parer del senador Francesc FERRER I GIRONÈS, expressat en les sessions del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, la norma dels arts. 1.1, 94.1 i 106.1 de la llei canviària ha de permetre l'emissió d'exemplars redactats en català, o si més no, bilingües. Si aquest fet no es produeix ens trobarem davant d'un supòsit on el perjudici —per no dir la discriminació, atès que segons sembla aquest mot es reserva exclusivament als castellanoparlants— per al ciutadà català en ús del seu legítim dret d'opció lingüística seria claríssim: l'exercici d'aquest dret —extensió en català d'un imprès redactat en castellà— comportaria la iniquitat de les facultats que com a creditor canviari podria tenir i es veuria forçat a fer-ho només i exclusivament en castellà, si les volgués tenir o conservar.